

Гарсиласо де ла Вега ел Инка
КРАЉЕВСКИ КОМЕНТАРИ О ИНКАМА

Наслов оригинала

Inca Garcilaso de la Vega
LOS COMENTARIOS REALES

Скраћења према издању
PAGINAS DE LOS COMENTARIOS REALES
Buenos Aires
Редактор: Julio Noé

Са шпанској превео
Гојко Вртунџ

Редаговао
Радоје Татић

Права за објављивање књиге уступио је
ФОНД РАДОЈЕ ТАТИЋ

ГАРСИЛАСО ДЕ ЛА ВЕГА ЕЛ ИНКА

**КРАЉЕВСКИ
КОМЕНТАРИ О ИНКАМА**

УТОПИЈА

Београд 2005

КЊИГА ПРВА

Прва књига Краљевских коментара садржи двадесет и шест поглавља, од којих смо узели четрнаест.

Инка почиње, „сагласно устнаљеном обичају писаца”, расправом о томе „да ли је свети један или постоји већи број светлова, да ли је земља равна или округла. Да ли је цела земља настанаена; постоје ли антиподи и какви су.” Преко света овога прелази украјко, јер, како каже, „основна намера није ми у томе, нићи је моћ једног Индијанца таква да се може подухватићи тако крујних ствари, а и зато ишло су нас искуства стечена откривањем онога ишло називају Новим светом ослободила великог дела тих сумњи.”

После тога Инка прича о откривању Новог света, а затим о различитим приступима и објашњавању имена „Перу”, у чему се сам одређује за претпоставку да је у иштању искварена реч „Пелу”, ишло на једном од приобалних домородачких наречја значи „река”.

I

Опис Перуа

Приликом уласка Шпанаца у империју Инка, њене границе су изгледале овако: на северу је досезала до реке Анкасмају, што на главном језику Перуа значи „Плава река”, која у односу на екватор тече готово вертикално. На југу се граничила реком Мауљи, која тече правцем исток–запад, пролазећи кроз краљевство Чилеа пре уласка у земљу Араука, и која се налази на преко четрдесет степени јужно од екватора. Између ове две реке удаљеност копном је нешто

мања од хиљаду и три стотине легва¹. Подручје које носи име Перу, од севера до југа, то јест од реке Анкасмају па до Ћићас – крајње провинције Ђарка, простире се дужином од седам стотина и педесет легва, а оно што називају краљевином Чиле, правцем север–југ садржи око пет стотина и педесет легва, рачунајући од крајње тачке провинције Ћићас па до реке Мауљи.

На истоку, империја се граничила неприступачним планинским ланцем прекривеним вечитим снегом, где још никада није крочио ни човек, ни животиња, ни птица, који се простире од Свете Марте па до Магелановог мореуза, а који Индијанци називају Ритисују, што ће рећи снежни појас. На западу, империја се граничи Јужним морем, које запљускује њене обале с краја на крај. Обална граница империје почиње код рта Пасауа, преко којег прелази линија екватора, па све до поменуте реке Мауљи, која се такође улива у Јужно море. Цело ово краљевство је узано. На најширем месту, од крајње источне тачке провинције Мујупампа, па преко Ћаћануја до града Трухиља на морској обали, нема више од сто и двадесет легва, док на најужем месту – од луке Арика до провинције по имену Љарикоса – има свега седамдесет легва. То су те четири границе краљевине којом су владали краљеви Инка о чијој повести желимо да пишемо с божијом помоћи.²

II

Идолопоклонство и божанства којима су се клањали пре Инка

Да би се боље схватило идолопоклонство, живот и обичаји перуанских Индијанаца, потребно је да те векове поде-

¹ Једна легва (лат. *leuca*) одговара дужини 5.572 метра. Морска легва одговара дужини три миље. – Прим. прев.

² Како „ово поглавље не би било прекратко“, Инка га завршава причом о доживљајима једног Шпанца по имену Педро Серано, који је доспео на једно пусто острво, где је провео многе године. Ова прича нема никакве везе са описом Перуа.

лимо у два доба. Рећи ћемо како се живело пре Инка, а затим испричати како су владали ови краљеви, да се не би побркало једно са другим и да би се избегло да се обичаји и божанства једних приписују оним другима.

Ваља одмах знати да су у том првом добу и старом животу по племенима једни Индијанци били нешто бољи од питомих животиња, а други много гори од дивљих звери; а кад почнемо о њиховим божанствима, треба одмах рећи да су им се клањали сходно осталим будалаштинама и глупостима којих су се држали. Свака провинција, свака нација, сваки народ, свако насеље, сваки род и свака кућа имали су божанства различита од божанстава других, јер им се чинило да туђе божанство, заузето бригом о оном другом, није могло и њима да помогне, па су се обраћали само сопственом; и тако су дотерали дотле да су имали тушта и тма божанстава да им се ни броја није знало; а како нису умели, попут умних Римљана, да измишљају божанства, као што су богови Наде, Победе, Мира и њима слични, јер им се мисао није дизала до невидљивих ствари, обожавали су оно што су могли видети рођеним очима, и то једни различито од других, без обзира на ствари које су обожавали, ако су заслуживале обожавање, и без обзира на саме себе, то јест да не обжавају ствари које су ниже од њих самих. Једино су гледали да се разликују једни од других, и сваки појединачно од свију осталих; и тако су обожавали траве, биљке, цвеће, дрвеће свих врста, високе брежуљке, велике клисуре, дубоке пећине, разне каменчиће које су налазили по рекама и потоцима у разним бојама, као што је јаспис. Обожавали су смарагд, нарочито у провинцији која се данас зове Пуерто Вијехо; нису обожавали дијаманте, нити рубине, јер их у тој земљи није ни било. Уместо њих, обожавали су разне животиње, једне због њихове крволочности, као што су тигар, лав и медвед; и због тога, сматрајући их за своја божанства, ако би их ове звери и нападе, нису бежали од њих, него су се бацали ничице на земљу и клањали им се и препуштали се тако да их ове звери убију, растргну и прождру без икаква покушаја за спас бекством или одбраном. Обожавали су такође

и друге животиње познате по лукавству, као што су лисица и мајмун. Обожавали су пса због његове верности и оданости, и дивљу мачку због њене хитрости. Неке нације су обожавале птицу коју су звали кунтур¹ због њене величине, и орлове, хвалећи се да потичу од њих, па и од кунтура. Друге, опет, нације обожавале су сокола због његове хитрине и вештине да лако дође до плена. Обожавали су буљину због лепоте њених очију и главе, и слепог миша због оштрог му вида (њега су веома обожавали зато што ноћу види); и многе су друге птице обожавали, и то како би им пало на памет и дошло на вољу. Велике змије, којих у Андима има дугачких и до двадесет и пет и тридесет стопа и дебљих од људског бедра, обожавали су због свирепости и прождрљивости. За божанства су узимали и мање змије; тамо где их није било тако великих као што су оне у Андима, обожавали су гуштера и жабу. На крају, не беше тако гадне и свирепе животиње коју нису узимали за божанство, само да би се једни од других разликовали у томе, не поштујући у њима никакву божанску моћ нити корист коју би од њих могли да очекују. Били су у свему веома прости, слични овцама без пастира. Но, не треба да се чудимо што је један такав неук и без икаква образовања народ испољавао тако велику простоту и примитивност, јер је познато да су Грци и Римљани, који су се толико китили својом науком, имали, у време највећег процвата своје империје, тридесет хиљада божанстава.²

¹ Кондор.

² После овог поглавља долази једно у коме Инка наводи божанства других Индијанаца: земља, море, водом богати извори, кукуруз, кит, рибе, итд. У наредним поглављима говори о „начинима приношења жртава“, о „пребивалиштима и управљању код старих, и о стварима које су јели“, о томе „шта су облачили у та стара времена“, и о другим обичајима, „женидби и упознавању момка и девојке“.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ И ДЕЛУ

Гарсиласо де ла Вега родио се као Гомес Суарес де Фигуероа 12. априла 1539. године у Куску. Његов отац био је шпански конкистадор Себастијан Гарсиласо де ла Вега и Варгас, а мајка Исабела Суарес Чимпу Окљо, потомкиња Инке Хуајна Капака. Обе стране породице трудиле су се да га упуте у сопствену културну традицију, тако да је врло рано научио и језик своје мајке и шпански, као и латински. Средина шеснаестог столећа била је доба побуна и грађанских ратова у колонијама. Освајачи су покушавали да успоставе свој ауторитет и шпанске законе, при чему су непрестано наилазили на отпор и побуне Индијанаца. Гарсиласо је растао у средишту жестоког сукоба две културе, а при томе се идентификовао са обе.

Гарсиласо је живео у Перуу све до своје двадесет и прве године. Године 1560. отишао је у Шпанију и никада се више није вратио у своју домовину. После безуспешних покушаја да се избори за друштвено место које је, како је мислио, припадало сину славног конкистадора и индијанске принцезе, као и кратке војничке каријере у ратовима са побуњеним Маврима у којима је стекао чин капетана, дубоко разочаран Гарсиласо се повукао у мало место Монтиљу где је почео да прикупља вредну библиотеку и да пише.

Гарсиласов први књижевни рад био је превод ремек-дела италијанске ренесансе, неоплатонског *Дијалога о љубави* (*Dialoghi de amore*) Леона Хебрејског. Превођењем овог дела Гарсиласо је истакао своју припадност највишим дометима европске културе, али је истовремено истакао и своје индијанско порекло називајући самог себе на насловној страни *Инка*. Такође је привукао пажњу инквизиције, која је касније забранила поновно објављивање *Dialogha* у Шпанији.

Делом *Флорида*, које је завршио 1592. године и које је штампано тек 1605. у Лисабону, Гарсиласова пажња се усмерила према Новом свету. Вишегодишња сарадња са Гонсалом Силвестром, који је преживео експедицију Фердинанда Сотоа, пружило му је драгоцен ма-

теријал за епски приказ овог путовања. За разлику од већине својих савременика, Гарсиласо је Индијанце приказао као племените пагане сличне древним Грцима и Римљанима.

Први део *Историје Перуа*, насловљен *Краљевски коментари*, чији се избор налази пред читаоцима и у којем се излаже порекло и успон царства Инка, објављен је 1609. године. Гарсиласо га је написао на основу података које су му слали његови сународници из Перуа, као и на основу сећања на предања која је у свом детињству слушао од мајке и њених рођака. Царство Инка Гарсиласо пореди са древним Римом. Једино што замера својим прецима је идолопоклонство и стога подржава њихово покрштавање. Свака страница Гарсиласовог дела одише јасном поруком – Инке су племенит народ који заслужује да се поштује и коме треба дозволити да управља сопственом земљом.

У другом делу *Историје Перуа*, објављеном постхумно 1617. године, Гарсиласо приказује перуанску историју од доласка Шпанаца до краја XVI века. Драматични догађаји колонизације Перуа, нарочито када се упореде са узорним периодом царства Инка приказаним у *Краљевским коментарима*, стварају недвосмислен утисак о погубности доласка Шпанаца. Гарсиласо сматра да главни проблем почива на културном неразумевању. Шпанци су били велики ратници и непомирљиви хришћани; њихово омаловажавање културе и цивилизације Инка имало је трагичне последице.

У време инквизиције Гарсиласо је тражио оно за шта су се његови индијански сународници борили – верску и расну толеранцију. Нажалост, његови захтеви нису имали одјека и све копије његовог највећег дела уништили су краљевски опуномоћеници године 1781. у устанку Тупак Амара II у Туску. Тек у XIX веку, после збацивања колонијалног јарма, Гарсиласова дела могла су да се слободно читају у домовини његове мајке.

У последњим годинама свога живота Гарсиласо је као нижи свештеник био на добровољној служби у једној болници. Био је закупљен покушајима да задобије признање Двора, као и да објави своје књиге. Дубоко разочаран, Гарсиласо де ла Вега ел Инка умро је 23. априла 1616. године. Сахрањен је у катедрали у Кордови.

САДРЖАЈ

КЊИГА ПРВА

I	Опис Перуа	5
II	Идолопоклонство и божанства којима су се клањали пре Инка	6
III	Порекло Инка, краљева Перуа	9
IV	Оснивање Куска, краљевског града	13
V	Освајања првог Инке Манко Капака	15
VI	Две историјске легенде о пореклу Инка	17
VII	Обећање писца у вези са историјом	20
VIII	Насеља основана по налогу првог Инке	23
IX	Учење које је Инка преносио својим поданицима	25
X	Почасна обележја која је Инка давао својима	27
XI	Друга почасна обележја и назив Инке	29
XII	Имена и надимци које су Индијанци давали свом краљу	32
XIII	Тестамент и смрт Инке Манко Капака	33
XIV	Краљевска имена и њихово значење	36

КЊИГА ДРУГА

I	Приношење жртава Сунцу	39
II	Свештеници, ритуали, церемоније и закони који се приписују првом Инки	42
III	Поделили су империју на четири покрајине. Регистровали су поданике	43
IV	Два задатка декуриона	45
V	О неким законима које су Инке примењивали у својој држави	47
VI	Живот и дела Синђи Роке, другог краља Инка	51

КЊИГА ТРЕЋА

I	Опис храма Сунца и његових великих богатстава	53
II	О манастиру храма и о светилиштима посвећеним Месецу, звездама, грмљавини, муњи и дуги	56
III	Име врховног свештеника и други делови храма	58
IV	Места за приношење жртава и међа на којој су се изували идући у храм. Извори које су имали	60
V	О златном врту коме је било много сличних у тој краљевини и другим богатствима храма	63
VI	О чувеном храму на Титикаки и о његовим легендама и предсказањима	65

КЊИГА ЧЕТВРТА

I	Дом девица посвећених Сунцу	69
II	Прописи и послови изабраних девица	71
III	Обожавање ствари које су правиле изабранице и закон против оних који би их напастовали	73
IV	Постојале су и многе друге куће изабраница. Потврђује се строги закон	75
V	О осталим женама које су чувале девичанство и о удовицама	78
VI	О принцу Јахуар Хуакаку и значењу његова имена	79
VII	Идоли андских Индијанаца и освајање Ђарка	81
VIII	Расуђивање стараца и како примише Инку	83
IX	Инка Јахуар Хуакак, седми краљ, његове стрепње, освајања и немилост краљевића	86
X	О поруци коју је једна авет дала краљевићу да је однесе своме оцу	89
XI	Саветовање Инка о опомени духа	91
XII	Побуна Ђанка и њихови некадашњи подвизи	92
XIII	Инка напушта град а краљевић га брани	94

КЊИГА ПЕТА

I	Инка Виракоћа добија вест о непријатељу и о помоћи која му пристиже	97
II	Једна веома крвава битка и лукавство које донесе победу	100
III	Великодушност краљевића Инке Виракоће после победе	103
IV	Краљевић иде за побеђенима, враћа се у Куско, среће се са оцем и лишава га престола	105
V	О имену Виракоћа и зашто су га дали Шпанцима	109
VI	Инка Виракоћа наређује да се изгради храм у знак сећања на стрица духа	112
VII	Главна слика и даривање оних који му помогоше	115
VIII	Нове провинције које Инка покорави и канал за наводњавање пашњака	117
IX	Инка обилази своју империју, долазе посланици нудећи подаништво	120
X	Бекство храброг Хуанкохуаља из државе Инка	124
XI	Даде име своме првенцу. Предсказа долазак Шпанаца	126

КЊИГА ШЕСТА

I	Начин грађења и украси краљевских дворова	129
II	Израђивали су од злата и сребра све што су употребљавали као украс у краљевским кућама	131
III	Слуге у краљевом двору и носачи краљевске носилке	133
IV	Сала за разоноду и друге ствари у краљевским дворovima	135
V	Како су сахрањивали краљеве: погреб је трајао годину дана	138

VI	Свечани ловови које су краљеви приређивали по целом краљевству	140
VII	Поште, гласоноше и поруке које су преносили	144
VIII	Рачунали су помоћу конаца и чворова: рачунџије су уживале велико поверење	146
IX	О томе шта су бележили својим рачуницама и како су их тумачили	148
X	Инка Паћакутек обилази империју. Покоравање народа Хуанка	151
XI	Главни празник посвећен Сунцу и како су се припремали за њега	153
XII	Обожавали су Сунце. Ишли су у његов дом. Жртвовали су јагње	156
XIII	Предсказања приликом приношења на жртву и како су за то припремали ватру	159
XIV	Наздрављају једни другима и којим редом	162
XV	Проглашавали су Инке витезовима, и како су их стављали на пробу	165
XVI	Морали су умети да праве за себе оружје и обућу	167
XVII	Принца су стављали на пробу и поступали према њему строже него према осталима	170
XVIII	Инка је предавао главно обележје а један од рођака остала	171
XIX	Обележја краљева и других Инка, и о учитељима младића	174
XX	Инка украшава своје царство и уређује га све до смрти	176
XXI	Други закони Инке Паћакутека и његове поучне изреке	179

КЊИГА СЕДМА

I	Трећи свечани празник у славу Сунца	183
II	Четврта светковина, пост и очишћење од зала	184
III	Ноћна светковина терања зала из града	187
IV	Опис царског града Куска	189
V	Град је садржавао опис целе империје	194
VI	Нове жеље Инке Јупанкија за освајањем	198
VII	Припреме за освајање Чилеа	200
VIII	Инке освајају све до висоравни зване Чиле, поруке и одговор од других нација	202
IX	Спокојан живот и дела краља Инке Јупанкија и његова смрт	205
X	Тврђава у Куску, големо њено камење	206
XI	Три зида утврђења, део грађевине најдостојнији дивљења	210
XII	Три куле. Главни мајстори и Уморна стена	212

КЊИГА ОСМА

I	Инка осваја Кито. Краљевић Хуајна Капак стиже у њега	217
II	Три женидбе Хуајне Капака. Смрт његова оца и његове изреке	222
III	О кукурузу, о оном што зову пиринач и о другим усевима	225
IV	О поврћу које се узгаја под земљом	228
V	О плодовима високог дрвећа	229
VI	О дрвету муљи и о паприкама	232
VII	О дрвету магеј и разним користима од њега	234
VIII	О драгоценом листу званом кока и о дувану	236

КЊИГА ДЕВЕТА

I	Кажњавање оних који побише службенике Тупака Инке Јупанкија	241
II	Инка обилази империју. Посећује пророчишта. Осваја острво Пуну	243
III	Пунајци убијају капетане Хуајне Капака	247
IV	Кажњавање побуњеника	248
V	Буна Ђаћапујаса и великодушност Хуајне Капака	250
VI	Хуајна Капак поставља за краља Китоа свог сина Атахуалпу	254
VII	Хуајни Капаку стиже вест о Шпанцима који се крећу уз обалу	256
VIII	Тестамент и смрт Хуајне Капака и предсказање о доласку Шпанаца	260
IX	Хуаскар Инка тражи од свог брата Атахуалпе да му овај призна послушност	262
X	Атахуалпина лукавства за обмањивање брата	264
XI	Обавештавају Хуаскара, који сазива своје људство	266
XII	Битка између Инка. Атахуалпина победа и његове свирепости.	267
XII	Разлози Атахуалпине свирепости и њене ужасне последице	269

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ И ДЕЛУ	273
------------------------	-----